

*Development of the Social Pedagogy
Развитие на социалната педагогика*

СОЦИАЛНАТА ПЕДАГОГИКА МЕЖДУ ХАОСА И СИСТЕМАТА

Пламен Радев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. В статията се разглежда част от историята на социалната педагогика и нейното различие от социалната работа. Показани са възможности за статуса на социалната педагогика.

Keywords: social pedagogy; social work; experience from other countries

Въведение

Известно е, че понятието „социална педагогика“ се споменава за пръв път през 1844 г. в една статия от Karl Mager (1810 – 1858) в списанието „Pädagogischen Revue“. Той използва понятието като антоним на индивидуалната педагогика. „Вярно е, че по-новата педагогика на Лок, Русо, на филантропите, на Песталоци, на Хербарт и последователите му има грешката да бъде само индивидуална, и затова аз многократно изтъквах, че сега тази наука има по-широк смисъл“. На други места той казва, че „възгледите за възпитанието и обучението на деца и младежи са били досега прилагани твърде тясно и е необходимо да се разшири с обществения ѝ характер, който дава две различни сетива: едно, че педагогиката, като теория, би трябвало да обяснява придобиването на културата за млади и стари, и второ, че индивидуалната воля трябва да се слее и да се проникне взаимно с общата или социална воля, тази на общия интерес. Взаимното проникване, сливането на индивида с обществото дава ясно да се разбере, че индивидуалното възпитание и обучение трябва да бъдат в услуга на националния културен идеал, общественото образование срещу индивидуалното образование е приоритет. Антиномията на образователната практика: индивидуално образование – обществено образование, е отворена в полза на обществено ориентираното образование“.¹⁾

Friedrich Diesterweg (1790 – 1866) смятал, че социалната педагогика е „образователна дейност, чрез която човек се стреми да помогне на бедните в обществото“.²⁾

G. A. Lindner (1828 – 1887) споделя мнението на К. Магер. Той добавя, че културната работа, културният опит и моралният културен идеал са в ос-

новата на социалната педагогика. Задача на образованието е да се разработи „социално съзнание“, защото всичко, което отличава човека като социално и културно същество, е социално опосредствано³⁾.

Paul Natorp (1854 – 1924) в книгата си „Sozialpädagogik“ (1899) твърди, че педагогиката поначало трябва да бъде социална и че във философията на образованието трябва да бъде взето под внимание взаимодействието на образователните процеси и обществото. Неговите социалнопедагогически възгледи са били повлияни от учението на Платон за държавата заедно с категоричния императив на Имануел Кант за тълкуване на хората като субекти на собствените си права. Именно Paul Natorp идентифицира неразделния триъгълник – индивид, общност и образование, като по този начин определя предмета на социалната педагогика като взаимодействие на култура, общество и образователни условия в социалния живот. Обобщено казано, неговото мнение е, че социалната педагогика изследва проблема за интеграция на възпитателните сили на обществото с цел повишаване културното равнище на народа.

Социалнопедагогическата и социалната работа се появяват като диференцирана практика в Ню Йорк и Лондон към 1898 г., а по-късно към 1912 г. в Белгия и Франция.

През 1920 г. влиятелни педагози, като Herman Nohl, смятат, че социалната педагогика трябва да се тълкува от херменевтична перспектива, която признава, че животът на индивида и неговите проблеми могат да бъдат разбрани само през техните очи и в техния социален контекст от разбирането как индивидът взаимодейства със своята социална среда.

Типично за социалната педагогика в Германия е, че тя постепенно започва да се разбира като дисциплина, свързана по-тясно със социалната работа и социологията, отколкото с различните направления на психологията. Поради различни исторически събития и идеи за културата социалната педагогика има обаче много различни традиции в другите страни, въпреки че те са свързани чрез нейните общи принципи:

- основание на хуманистични ценности, като подчертава човешкото достойнство, взаимно уважение, доверие, безусловно признание и равенство;
- фундаментална концепция за децата, младежите и възрастните, като равни човешки същества с богат и изключителен потенциал, считани за компетентни, находчиви и активни агенти/деятели.

И тук следва най-голямото недоразумение за социалната педагогика. Много автори (предимно пишещи на английски) подменят целите и функциите на социалната педагогика, като интердисциплинна наука, със социалнопедагогическата практика, т.е. подменят наука с практика. Класически случай за това е Pat Petrie. За него социалната педагогика има за цел следното:

- холистично образование – образование на главата (когнитивни знания), сърцето (емоционален и духовен живот) и ръцете (практически и физически умения);
- холистично благосъстояние – укрепване на поддържащите здравето фактори и осигуряване на подкрепа за хората, за да се радват на дълготрайно чувство на щастие;
- да се даде възможност на децата, младите хора и възрастните да бъдат самостоятелно отговорни лица, които поемат отговорност за своето общество;
- насърчаване на благосъстоянието на хората и да се предотвратят или облекчат социалните им проблеми⁴⁾.

Веднага се вижда, че по-горе се презентират цели на социалнопедагогическата практика, а не на социалната педагогика, която обяснява, обосновава и предписва тази практика. В първата цел на социалната педагогика на Р. Petrie се показва т.нар. Diamond Model. Той символизира един от най-основните принципи, залегнали в социалната педагогика: диамант има у всички нас. Като човешки същества, ние притежаваме всичко ценно: богато разнообразие от знания, умения и способности. Не всички диаманти са полирани и блестящи, но всички те имат потенциала да бъдат такива. По същия начин, всеки човек има потенциал да изгрее, а социалната педагогика е създадена да ни подкрепя в това. Ето защо социалната педагогика има четири основни цели, които са тясно свързани: благополучие и щастие, холистично учене, отношения и оправомощаване. Ето защо социалната педагогика е форма на изкуство, а не умение, което може да се придобие.⁴⁾ И тук целите на социалнопедагогическата дейност/работа са подменени с целите на социалната педагогика.

Русия

В съветско време понятието „социална педагогика“ в педагогическите науки не съществуваше. В „Педагогическая енциклопедия“⁵⁾ определението за социална педагогика е следното: „едно от направленията на буржоазната педагогика, което се занимава с изучаването на пограничните социалнопедагогически проблеми. Марксистката педагогика счита, че няма такава област на образованието и възпитанието, която да не е така или иначе свързана с обществото, и затова всяка педагогика е социална. Ето защо създаването на социална педагогика като особен отрасъл на педагогическата наука се счита за неправомерно. Съществуват обаче погранични области на знанието между педагогиката и социологията, които се изучават от специални отрасли на педагогическата наука: сравнителна педагогика, социология на възпитанието, педагогическа социология, икономика на народното образование“.

Понастоящем повечето руски автори смятат, че социалната педагогика е отрасъл на знанията, който изследва социализацията в контекста на

възпитанието и социалното възпитание – в контекста на социализацията. Именно затова в нейното съдържание е необходимо да влизат същността, целите и принципите на социалната работа, субектите и обектите на социалната работа, форми на социалната работа, методи и технологии на социалната работа, задължения и сфери на специализация на социалния педагог, методика за диагностика на хората и микросредата, методика на социалнопедагогическата профилактика, корекция и рехабилитация, социалният педагог като социален мениджър, основи на психоконсултирането и психокорекцията и пр. Всъщност изброеното влиза в специализиращата подготовка на социалните педагози в Русия. Сега в тази страна социалната педагогика е и специалност, и наука, и учебна дисциплина. Не трябва да се забравя, че в настоящето подготовката на социални педагози в Русия се осъществява в 130 висши училища. В книгата на руските автори Давид Альжев, Наталия Мерзликина, Наталия Богачкина „Социальная педагогика“⁽⁶⁾ се сочи, че съществуват различни определения за социалната педагогика. Ето някои от тях: „Социалната педагогика е научна дисциплина, разкриваща социалната функция на общата педагогика и изследваща възпитателния процес във всички възрастови групи“ – Х. Мискес. „Смисълът на социалната педагогика е да помогне на младежите в бързата адаптация към социалната система, да се противопостави на негативните отклонения от нормите на поведение“ – Е. Молленхауер. „Социалната педагогика е наука за възпитателните влияния на социалната среда“ – В. Д. Семенов. Самият автор Давид Альжев приема, че „социалната педагогика, като учебен предмет, се опитва да нарисува пред бъдещите социални педагози бъдещата картина на социалнопедагогическата действителност. Социалната педагогика, като отрасъл на знанието, разяснява социалното възпитание непосредствено в контекста на социализацията. Социалната педагогика е раздел на педагогиката, изучаващ възпитанието в условията на социализация, т.е. възпитанието на всички възрастови групи и социални категории хора, което се осъществява не само в специално създадени организации, но и в организации, за които възпитанието не е основна функция (предприятия, военни части др.). Такова разбиране за социалната педагогика позволява да се счита, че предметът на изследване са възпитателните сили на обществото и начините на тяхната актуализация, пътищата за интегриране възможностите на обществени, държавни и частни организации по силата на целите за създаване на условия за развитие, духовноценностна ориентация и позитивна самореализация на човека“. Всъщност това са дефиниции на предмета в руслото на т. нар. „лозунгова социална педагогика“, в която може да се види доминираща социологизация и от най-непредубедения и логично мислещ човек. Социологизацията е методологически абсолютизиращ подход към връзките в съвкупността от явления в човешката

действителност с доминиране и превалиране на отношенията в човешкото общество и универсално пренасяне принципите на обществената система. В случая на руските социални педагози се вижда неприкрит анонс към приписване на обекта на изследване черти, които са изгодни (социално възпитание) на съществуващия строй или общество, привеждане на всичко в социалния контекст. Това, грубо казано, е поръчков и зле прикрит идеологизиран подход. Когато се акцентира върху социалното възпитание, не е педагогическа парадигма, а социологизаторско-педагогическа парадигма. Под социално възпитание за редица руски автори се разбира възпитанието, осъществявано от обществото и организациите, създадени за тези техни цели, в които възпитанието не се явява основна функция – възпитаване на всички възрастови и социални групи от населението, в частност, възпитаването на децата в училище⁷⁾. Социалното възпитание е целенасочен процес за формиране на социално значими качества на личността на детето, необходими за успешна социализация. Социалното възпитание се характеризира като целенасочен процес за усвояване на обществено значими ценности, възгледи, представи, форми на поведение и общуване, развитие на социално значими качества според М. А. Галагузова, Л. В. Мардахаев, А. В. Мудрик и др. След като се обяснява, че социалната педагогика има много раздели, то специализиращата подготовка на социалните педагози в Русия може да се види от следното подреждане по дисциплини:

Министерство образования Российской Федерации

Социальная педагогика. Государственный образовательный стандарт

Дисциплины предметной подготовки

Социальная педагогика

Социальная педагогика как отрасль знания, исследующая социализацию в контексте воспитания и социальное воспитание в контексте социализации. Социализация: стадии, факторы, агенты, средства, механизмы. Человек как объект, субъект и жертва социализации. Воспитание как институт социализации: виды воспитания; системы воспитания; воспитательные организации. Социализированность, воспитанность. Социальнопедагогическая виктимология. Социальное воспитание как совокупность организации социального опыта, образования и индивидуальной помощи в воспитательных организациях. Принципы социального воспитания. Организация взаимодействия (межличностного, группового, межгруппового, массового), быта и жизнедеятельности в воспитательных организациях. Личностный, возрастной, гендерный, дифференцированный, индивидуальный подходы в социальном воспитании. Особенности содержания, форм и методов социального воспитания в школе, загородном лагере, учреждениях дополнительного образования и других воспитательных организациях.

Основы социальной работы

Социальная работа как объект изучения и профессиональная деятельность.

Сущность, цели и принципы социальной работы. Субъекты и объекты социальной работы. Социальная работа как система. Психолого-педагогические аспекты социальной работы. Социальная работа с семьей, молодежью, безпризорниками, престарелыми, одинокими, безработными, мигрантами и беженцами, инвалидами и др. Методы социальной работы: коммуникативная техника, правовой инструментарий, медико-социологические, социально-психологические и др. Этика социального работника. Технология социальной работы: диагностика, адаптация, реабилитация, помощь, обслуживание, защита, поддержка, попечительство, консультирование. Тенденции, инновации.

Методика и технология работы социального педагога

Сущность понятий «методика», «технология», их иерархия и взаимосвязь. Должностные обязанности и сферы специализаций социального педагога. Права и этический кодекс социального педагога. Методика работы организаций, занимающихся социально-педагогической помощью. Технология работы социального педагога с различными категориями населения. Методика диагностики личности и окружающей ее микросреды. Методика социально-педагогической профилактики, коррекции и реабилитации. Социальный педагог как социальный менеджер: технологии социального планирования и управления.

В някои конкретни учебни планове на ВУЗ от РФ може да се види следното разпределение:

Модул 1. Теоретически основи на социалнопедагогическата дейност
1.1. Въведение в професията. 1.2. История на социалната педагогика. 1.3. Основни концепции в социалната педагогика. 1.4. Управление на социалнопедагогическите системи. 1.5. Социална политика. 1.6. Нормативно-правни основи на социалнопедагогическата дейност. 1.7. Методология и методи на социалнопедагогическите изследвания.

Модул 3. Технологически основи на социалнопедагогическата дейност.
3.1. Методика и технология на социалнопедагогическата дейност. 3.2. Социалнопедагогическа диагностика. 3.3. Документи в социалнопедагогическата дейност. 3.4. Социалнопедагогическо консултиране. 3.5. Социалнопедагогическа работа в ДОЛ (Детски оздравителен лагер). 3.6. Социална защита на детството.

България

У нас някои автори също повтарят лозунгите на руската социална педагогика или пък отиват към дефиниции от немски и пишещи на английски автори. Представям ги в следния ред. Социалната педагогика е наука, която изучава съдържанието и методиката на социалното възпитание и соци-

алната интеграция на деца, както здрави, така и природно или социално ощетени; предмет на социалната педагогика е всичко онова, което можем да определим като педагогически особености, тенденции, закономерности на социалното възпитание и социалната интеграция. Това е така, защото социалната педагогика има отношение и към други страни на социалното възпитание и социалната интеграция; предмет на социалната педагогика е съзнателната и организирана, целенасочена дейност на обществото за оказване на помощ на личността за преодоляване на нейните социални проблеми и трудности. Като интегративна наука, социалната педагогика има за предмет проблемите на възпитанието и превъзпитанието, социализацията и ресоциализацията, интеграцията и реинтеграцията, адаптацията и реадаптацията на така наречените социалноизолирани личности и включването им в социални структури, приобщаването им към културните ценности на съвременното общество; обект на изследванията на социалната педагогика е процесът на предаване и усвояване на определена общественодетерминирана система от съвкупни знания, умения, навици, качества на макросоциално ниво. Социалната педагогика е: контрапункт на индивидуалната педагогика; възпитание чрез и за обществото; грижа за възпитанието извън училището и семейството; социалната педагогика е теория и практика на социалната работа; социалната педагогика е насочено въздействие по пътя на социализация на всеки индивид. Има автори, които смятат социалната педагогика за всичко, което ще изброя: социално-приложна област; за дейността на държавни и обществени структури и институти за създаване на концепции и политики, свързани със социалнопедагогическото формиране и развитие на човека; теория и практика на социалното формиране, усъвършенстване и развитие на личността, групата и общността; концепция, теория и система от понятия, представлящи процесите на социално формиране и развитие на личността, групата и обществото, като се отчитат факторите от вътрешната (?) и външната среда; социалната педагогика като целенасочена и организирана практическа дейност; социалната педагогика като учебна дисциплина. И така социалната педагогика по посочените дефиниции е наука за:

- социалното възпитание и социалната интеграция;
- проблемите на възпитанието и превъзпитанието, социализацията и ресоциализацията, интеграцията и реинтеграцията, адаптацията и реадаптацията на социалноизолираните личности;
- за различни видове дейност на държавни и обществени структури и институти за създаване на концепции и политики, свързани със социалнопедагогическото формиране и развитие на човека;
- теория и практика на социалното формиране, усъвършенстване и развитие на личността, групата и общността;

- теория и практика на социалното формиране, усъвършенстване и развитие на личността, групата и общността с отчитане факторите от социалната среда;

- целенасочена и организирана практическа дейност;
- учебна дисциплина за подготовка на специалисти от помагащите социални професии;

- контрапункт на индивидуалната педагогика;

- възпитание чрез и за обществото;

- грижа за възпитанието извън училището и семейството;

- теория и практика на социалната работа.

В случая изобщо не възнамерявам да правя дисекция на горните интерпретации, защото от пръв поглед се вижда, че социалната педагогика се е превърнала в нехомогенен хипернатив с характеристики, които съвсем ясно насочват към аморфност за нейния статус и от там – поява на съмнения в реалните възможности за съществуването ѝ. На XVIII международен психологически конгрес (1966 г.) в Москва А. Н. Леонтиев казва, че в наши дни психологът по-скоро напомня на строител, пред когото стои не само изобилие от първокласен материал, но и нещо повече – цели завършени блокове, на които не достига общият ескиз за създаването от тях на сложен архитектурен ансамбъл. Нещо подобно става и сега с теоретизирането от страна на социалните педагози и те изглеждат като Приам, седящ върху каменните, но добре оформени отломки на Троя.

Не се спазва основният принцип за относително отграничаване и концентриране на предмета на една наука в многообразието на страните от нейния обект. Така предметът ѝ става конкретен, подреден и разбираем. По този начин един аспект от обекта става по-силен и оцелява. Иначе една наука не може да се демаркира и да се тества/верифицира за валидност. В обратния случай (пределно широкото поле) социалната педагогика не може да се опровергае и става псевдонаука. По принцип социалната педагогика е в групата на приложните науки в специализирана област и това не е необходимо да се апликира винаги и специално за нея.

Често се пише, че обект на социалната педагогика е човекът, като член на социума; индивидът, групата или обществото; клиентите (контингентът) съобразно различни критерии. Тук се допуска наивната грешка за обект на една социална и хуманитарна наука, макар и приложна, да се посочва обектът на практиката, която обяснява и предписва тя.

Европа и примерът на Германия

Съдържанието на обучението за социални педагози или дипломирани социални работници попада на територията на Федерална република Германия в законодателната компетентност на федералните провинции и затова се тъл-

кува по различен начин. В транснационалните асоциации и на конференциите на министрите на образованието обаче се дискутират модели на единни планове за обучение и работни заглавия, които да следват някои условно приети международни стандарти. По-новите подходи използват категорията „социална работа“ като общ термин за двете равни работни зони – социална педагогика и социална работа, и започват да използват синтагмата „науки за социалната работа“ за преподавателска и изследователска дейност. След дипломиране за бакалавър или магистър квалификацията в повечето провинции на Германия след 2007 г. е „Sozialarbeiter/-pädagog*in“ и „Sozialarbeiter/-pädagog*in M.A.“.

Обобщено курсът на обучение в двете специалности – социална педагогика и социална работа, включва:

- теории и методи/методология на социалната работа (в специалност SA – социална работа) и дидактика и методика на социалната работа (в специалност SP – социална педагогика);
- педагогика;
- социална културна работа (естетическо образование, медийна педагогика, театрална педагогика);
- различни по-важни направления от психологията, социологията, социалната медицина съобразно специалността;
- право (в областта на професията), политики (в областта на професията);
- специални образователни потребности (също собствена програма);
- администриране и организации;
- социално управление, управление на проекти;
- богословие (при колежи с деноминация), етика;
- интеркултурно образование;
- трудова социална работа.

Опции за кариера

1. Социални услуги за деца и младежи

Обща социална служба, образование и семейно консултиране, семейна социална работа, образователна помощ, групов социална работа, образователно подпомагане и асистентска грижа, социалнообразователна помощ на семейството, грижа в еднодневна група, грижа за пълно работно време, жилищна грижа и подпомагане на живеенето, интензивна социалнопедагогическа индивидуална грижа, социална работа с деца и младежи, ранна интервенция в детството, консултиране на младежи, кариерна помощ на млади хора, училищнобазирана социалнопедагогическа работа, работа с деца на улицата.

2. Други работни зони

Училищна социалнопедагогическа и училищна социална работа, съдебни социални услуги, здравни услуги за деца и младежи, социални услуги в защитени домове, консултиране и помощ на наркозависими, работа с мигранти, ра-

бота с търсещите убежище и бежанците, грижа за хора с физически, умствени или емоционални увреждания, работа в общността, анимация и забавления в свободното време и на детски празници, социални услуги в закрити работни срещи, организиране на извънучилищен опит, извънучилищно учене и преживявания ((*Erlebnispädagogik*, *Outdoor education*), администрации, научни изследвания за обучение и преподаване.

Презентирани същности

За някои изследователи социалната педагогика концептуално се отнася към науките, които обясняват и предписват широка гама от дейности, свързани с трансграничната област между социалната работа/дейности, възпитанието и образованието. Тя има своите корени в немската педагогическа традиция и затова буквално се превежда като наука за общностното или социалното образование и възпитание или грижите за тях в различни институционални или неофициални форми. Все по-често тя се свързва с представите за социална работа (индивидуална или групова) и социално възпитание в страните от ЕС. Социалната педагогика може да бъде представена като научна перспектива на социални действия, които имат за цел да насърчават човешкото благополучие и потенциал чрез практики за адаптиране и еманципиране на деца и юноши към: несемейни форми на живот, към включването в семейни форми на изоставени или отглеждани в институции деца, подкрепа на семейства, към образованието, както и за предотвратяване или облекчаване на социалните проблеми на децата от различни възрастови групи, осигуряването им със стратегии да управляват собствения си живот, да правят положителни промени в неговите обстоятелства и начин на протичане, да имат социална и индивидуална отговорност. Социалнопедагогическите дейности/работа се основават на хуманистични принципи и ценности, на взаимодействието между индивид и общество, на стремежите за човешкия растеж, на обществени нагласи. Така че не науката, а социалнопедагогическата работа/дейност е изкуство, което е динамично, творческо, процесуално и резултативно ориентирано. Социалната педагогика всъщност е съвкупност от теории, които обосновават, обясняват и предписват социалнопедагогическите практики.

Преконцептуализацията на социалната педагогика от миналото към настоящето е ясно демаркирана. Сега от учените, които се стремят да представят своите разбирания и се опитват да разкрият същността ѝ, тя е доминиращата теоретична конструкция на описване, обяснение и прескрипция (предписание) на целите, съдържанието, формите (структурирани и фасилитативни), методите за интервенция и на процеса за превантивна, профилактираща и актуална социалновъзпитателна работа с децата и младежите, работа в местните социални системи. По този начин социалната педагогика се декомпо-

зира на дисциплини, които конкретизират обекта. Така, нейният смисъл е в подполетата на обекта и който е определен аспект от научното обосноваване на защитата на социалните интереси и ценности на държавата, на ефективния социален контрол, адаптиране и формиране на индивидуалната воля към високото ниво на социална воля (без първата да се потиска).

Професионалната идентичност на социалния педагог, като специфичен социален работник, е несъмнена. Социалният педагог е различен в спектъра и парадигмата на социалните услуги и само донякъде споделя общия подход на социалните работници, практикуващи социални грижи и дейности. На пазара на труда обаче социалният педагог може да изпълнява не само локална, но и еkleктична и многообразна социална работа, присъща на социалните работници изобщо, тъй като базата на подготовка е обща. Това зависи от избора на работодателя. Тук искам само да вмъкна, че има вече реакция срещу категорията „грижи“, която създава етикет за покровителство и унижение, докато противниците на това мнение изтъкват заинтересованост и алтруизъм.

Основните проблеми на хората, които не познават същността на социалната педагогика, идват от включването на думата „педагогика“ в тази синтагма. Те я тълкуват традиционно и еднозначно и по този начин я противопоставят на андрагогиката. За съжаление, социална андрагогика няма, но ако има, тя би се отнесла към друг възрастов аспект на социалните дейности (социалната работа). Пуло Фрейре например отнася социалната педагогика и към деца, и към възрастни, а други автори – само към децата и младежите. Все пак социалнопедагогическата работа се отнася повече към неформални практики, към анимиране, към всекидневния живот на децата и младежите, към специфични влияния в областта на социалната и емоционалната сфера на личността, а не само към структурирани формални практики, инструкции и обучаващи контексти (макар че те не трябва да бъдат нихилистично отричани, а по-скоро интегрирани с горните).

Целите на социалната работа на социалните педагози могат да бъдат:

- формиране и развитие на социални умения на специфични целеви и уязвими групи;
- формиране и развитие на социални компетентности;
- подпомагане развитието на социалната интелигентност;
- формиране и подпомагане развитието на емоционалната компетентност и интелигентност;
- формиране и подпомагане развитието на други меки компетентности;
- полагане на социални грижи и интервенции за специфични случаи и целеви групи;
- холистични влияния върху здравето, образованието, целите и стремежите, качеството на материалния и духовния живот, споделяне и поемане на отговорности и пр. на деца и лица, на специфичните целеви групи;

- решаване на специфични индивидуални и социални проблеми на деца, лица и групи;

- работа върху главата, сърцето и ръката, както се казва по песталоциански, а по-съвременно – да се формират и развиват активни в следните отношения агенти (по т.нар. Diamond Model – диамантен модел, който е заложен у всекиго от нас: благополучие, щастие, образование, взаимоотношения и създаване на възможности за контрол на собствения живот);

- намаляване на социалната дискриминация и подобряване на социално-пространствените структури;

- грижа за хората с увреждания;

- управление на риска при индивидуални и групови случаи;

- личностна промяна;

- помощ и създаване на качества за самопомощ;

- предотвратяване на социалното изключване;

- търсене на алтернативен начин на живот;

- социокултурна анимация;

- образование на родители;

- интегриране и приобщаване.

Основният извод е, че не трябва да сме придирчиви към думите, а към идеите и тяхното прилагане. Все повече социалнопедагогическата работа освен със своя традиционен обект (ако има ясно дефиниран такъв) се ангажира с общности в неравностойно положение, маргинализирани групи, малцинства, емигранти, работа с лица, зависими от алкохол и наркотици, бездомни, безработни, затворници, превенция и ресоциализация, ранна интервенция, консултиране. Така че тя запазва своя основен характер, но се обогатява и със социално-андрагогически и социално-герагогически функции. Все пак дали е „паис“ (дете), „андрос“ (възрастен) или „геронтас“ (старец), не е толкова важно. Важно е, че всички те в случая завършват на „агейн-гогос“ (вода) и обхващат целия жизнен цикъл. Социалнопедагогическо означава не само какво правим, а начинът, по който подходим и го правим. Разбира се, за да се постигне цялостната синергетична перспектива в рамките на всяка от тези настройки, социалната педагогика, като специалност, обединява теории и концепции не само за социалната и социалнопедагогическата работа, теории и концепции от сродни дисциплини, като социологията, различните клонове на психологията, науките за образование, философията, правото, социалните политики, медицинските науки, самата социална работа и нейния мениджмънт. Важно е да се отбележи, че сега значението на категорията „социална работа“ е общо и транснационално за социалните и социалнопедагогическите дейности и техните полета. Самата социална работа е система от специфични интердисциплинарни професионални дейности (интервенции) за подобряване качеството на живот и благосъстоянието на отделни

лица, групи или общности, за подобряване на социалното и психологическото функциониране на потребителите чрез изследвания, политики, практики, организиране, управление на отделни случаи и обучение. Социалната работа се основава на теориите за човешкото развитие, социалната теория и социалните системи, за да се анализират сложни ситуации и да се улеснят индивидуалните, организационните, социалните и културните промени. Социалната работа има различни разновидности, които могат да бъдат засрещнати от специализирани магистърски програми. Официалното дефиниране на социалната работа от Международната организация на социалните работници през 2001 г. е: „Професионална дейност, която спомага за обществените изменения; решава проблеми на човешките взаимоотношения; съдейства за укрепване на способностите за функционално съществуване в обществото и освобождаване на хората за целите на повишаване равнището на тяхното благополучие. Използвайки теориите за поведението на човека и обществените системи, социалната работа помага за взаимодействието на хората с тяхното обкръжение. Принципите за права на човека и социалната справедливост се явяват фундамент на социалната работа“. Предмет на социалната работа са не всички социални отношения, а обособена тяхна група, която е най-проблемна и довежда до дестабилизация, социална и индивидуална дезорганизация, ръст на социалното напрежение, до социални, междуиндивидуални и вътрешноличностни конфликти, попадане на хората в трудни житейски ситуации и др. Мисията ѝ е да освободи и развие човешкия потенциал, да създаде условия за ефективно човешко функциониране, за прекратяване на някои дисфункции, да предоставя социални услуги и ресурси. Дисциплините от учебния план би трябвало да засрещнат същността на социалната работа на социалния педагог, нейния предмет и мисия. Тя всъщност е общата база, в която се осъществява вътрешната диверсификация на социалната педагогика и социалната работа.

В Германия учебният план по социална педагогика за бакалаври (на примера на провинция Хесен) съдържа дисциплини от рода на: социология, религии, етика, основи на социалната педагогика, социалнопедагогически концепции и стратегии, екология (околна среда и здравно възпитание), религиозна евангелистка педагогика, католическа религиозна педагогика, право (организации/администриране), аудио- и видеомедии (движения и оформяне), литература за деца и младежи, музика, игри, социалнопедагогическа работа с деца, социалнопедагогическа работа с младежи, социалнопедагогическа работа за възпитателна помощ, социалнопедагогическа работа за лица с увреждания, разработване на проект за социална работа (избираем), социалнопедагогическа практика по целеви групи и институции. В други учебни планове се открояват освен посочените и други дисциплини: училищна педагогика, специална педагогика, обща психология, комуникации и взаимодействия,

групова работа, стимулиране и насърчаване на танцова, музикална и психомоторна активност.

Учебният план (провинция Хесен) по социално дело (социални дейности за нас) съдържа дисциплини от рода на: социални институции; жизнена среда и социално пространство; комуникационни и групови процеси; социализация; младеж и общество; дейности и измерения на социалната работа; социално-икономически измерения на условията на живот и начина на живот в германското общество; целеви групи за социална работа; методически основи на социалните изследвания; социално и трудово законодателство; социална практика, която включва информиране и отработване за и на: доставчици на социални услуги, потребители и клиенти; кризи; социална интеграция; интервенции, сближаване и дистанция, модели на социална работа; работа в екип; емпатия; риск и защита; плурализация и индивидуализация; етикетирание и пр. В други планове се включват грижи за тежко болни, грижи за мобилност на потребителите, семейство и репродукция, здраве, хигиена и хранене, антропология. И за двата плана часовете са около 2700 за 4 г.

За основни ценности на социалния педагог (на примера на споменатата провинция) се смятат:

- любов;
- съчувствие;
- търпение;
- толерантност;
- разбиране;
- честност;
- чувство за справедливост;
- надежда;
- отговорност;
- емпатия.

Основни компетентности на социалния педагог са:

- разбиране на значението на човешкото същество;
- разбиране на значението на човешкото общество и неговото развитие;
- умения за слушане и говорене;
- планиране на социалнопедагогическата работа;
- действия безопасно и ефективно в рамките на своя обхват на практика;
- в състояние е да предприеме оценка на риска, нуждите и възможностите за адекватно реагиране;
- разпознава и реагира адекватно на неочаквани ситуации и управление на несигурността;
- разбира необходимостта от защита, опазване и насърчаване на благосъстоянието на децата, младите хора и уязвимите пълнолетни;

- разбира необходимостта да поддържа високи стандарти на лично и професионално поведение;
 - в състояние е да управлява физическото и емоционалното въздействие на своята практика;
 - умения за изследване, диагностика и вземане на решения;
 - въображение и творчество;
 - компютърна грамотност;
 - умения за качествена оценка;
 - оценка на социалната и семейната среда;
 - оценка на нуждите и социалните проблеми на детето или юношата;
 - владее на методите на социална работа;
 - подготовка и ефективно провеждане на формите за социална работа;
 - владее и ефективно ползване на методите за социално и емоционално възпитание и влияние;
 - умения за кризисни интервенции;
 - комуникативни умения и социална компетентност;
 - умения за подкрепа на семейства, родители и ученици;
 - насърчаване на положителния начин на живот;
 - комуникиране с институциите;
 - комуникиране с клинични и консултативни психолози;
 - комуникиране с учители, ръководство и родители;
 - комуникиране с лекари и други терапевти;
 - метакогнитивни умения;
 - оценка на ефективността на извършваната социалнопедагогическа дейност;
 - стремеж за повишаване на квалификацията;
 - познаване на нормативната база;
 - да има холистичен поглед и да разбира контекста;
 - умения за изграждане на трайна връзка с детето или юношата;
 - да отправя към други социални услуги при необходимост;
 - насърчаване на самоуправлението;
 - подпомагане на създаването и утвърждаването на морални и духовни ценности;
 - работи в рамките на правните и етичните норми на своята професия;
 - в състояние е да поддържа поверителността.
- Целите на социалната (социалнопедагогическата) работа на социалните педагози могат да бъдат:
- формиране и развитие на социални умения на специфични цели и уязвими групи;
 - формиране и развитие на социални компетентности;
 - развитие на социалната интелигентност;
 - формиране и развитие на емоционалната компетентност и интелигентност;

- полагане на социални грижи и интервенции за специфични случаи и целеви групи;
- холистични влияния върху здравето, образованието, целите и стремежите, качеството на материалния и духовния живот, споделяне и поемане на отговорности и пр. на специфичните целеви групи деца и младежи;
- решаване на специфични индивидуални и социални проблеми на лица и групи;
- работа върху главата, сърцето и ръката, както се казва по песталоциански, а по-съвременно – да се формират и развиват активни в следните отношения агенти (по т.нар. Diamond Model – диамантен модел, който е заложен у всекиго от нас: благополучие, щастие, образование, взаимоотношения и създаване на възможности за контрол на собствения живот);
- намаляване на социалната дискриминация и подобряване на социално-пространствените структури;
- грижа за хората с увреждания;
- управление на риска при индивидуални и групови случаи;
- личностна промяна;
- помощ и създаване на качества за самопомощ;
- предотвратяване на социалното изключване;
- търсене на алтернативен начин на живот;
- социокултурна анимация;
- образование на родители;
- интегриране и приобщаване.

Заклучение

Хипотеза първа за социалната педагогика

Ако социалната педагогика е наука, то тя е без конкретен предмет. Ако социалната педагогика се разглежда като приложна наука, тя има статус на такава, чийто обект са различни интегрирани аспекти на спектъра (съвкупността) от различни социалнопедагогически/социални дейности или социална работа с определени възрасти. Ако социалната работа е специализирана професионална дейност, то дали социалнопедагогическата дейност е професионалноспециализирана работа? Социалната педагогика може да се разглежда като събирателна област от академични и професионални дисциплини. В случая на приложна наука, социалната педагогика е само референтен конструкт, който събира в себе си различни предметни полета. В това си значение социалната педагогика не може да има отграничен собствен предмет и затова тя се изучава чрез редица субдисциплини, които обясняват и предписват социалнопедагогическата работа/дейности. Подобно е положението и със социалната работа. В международен план, през 2014 г. в Мелбърн Международната асоциация за социална работа, и по-

точно International Federation of Social Workers (IFSW) или Международната федерация на социалните работници (МФСР), предложи следното основно определение: „социалната работа е практически базирана професия и академична дисциплина, която спомага за социалната промяна и развитие, социалното сближаване, както и за предоставянето на права и свободи на хората. В центъра на социалната работа са принципите за социалната справедливост, правата на човека, колективната отговорност и зачитане на различията. Основавайки се на теориите на социалната работа, на социални науки, на хуманитарни науки и на местните знания, социалната работа ангажира хора и структури за справяне с предизвикателствата на живота и подобряване на благосъстоянието“. Така социалната работа се очертава като научно-приложна дисциплина със свой обект, но се изучава чрез субдисциплини в нея със собствен предмет – напр. основи на социалната работа с професионална етика. Не е известно защо у нас се предпочита названието на специалността „Социални дейности“ вместо социална работа.

Знае се, че професията е род трудова дейност. Специалността е формална или структурна единица на професията. Социалната педагогика, както се вижда, има две основни измерения – на събирателен конструкт за наука с редица поддисциплини и на специалност. Какъв е социалният педагог като специалист – (1) педагог; (2) социален работник; (3) сътрудник социални дейности; (3) сътрудник социална работа или просто (4) социален педагог. Според мен отговорът е, че социалният педагог може да бъде назначен на посочените по-горе длъжности, защото те предполагат разнообразни интервенции, чийто обект са различните прояви на социални проблеми или на индивидуални проблеми със социален характер. Освен това все повече се изтъква, че разделянето на социалната педагогика и социалната работа е изкуствено и те са родствени, взаимнопреплитащи се области с повече допирни точки, отколкото разделителни линии. И двете използват почти еднакви моно- и мултидисциплинарни знания и инструменти.

В заключение, за първата хипотеза може да се каже, че почти няма наименование на научна/учебна дисциплина, което да се съотнася пряко със специалността: специалност право, но научна/учебна дисциплина, наречена „право“, няма; има специалност медицина, но научна/учебна дисциплина „медицина“ няма; има специалност психология, но научна/учебна дисциплина „психология“ няма. Има дисциплини, които се обозначават с думи за различия, и тези дисциплини са включени в по-широката гама от науки: правни науки, медицински науки, инженерни науки, психологически науки, науки за образованието и т.н. Така е и с дисциплините в специалността социална педагогика. В учебния план за нея би било подходящо да има дисциплина увод в специалността и в социалнопедагогическата проблематика, а не само увод в специалността. Именно в тази дисциплина биха могли да се покажат някои обобщени теоретични аспекти на социалнопедагогическата работа.

Хипотеза втора за социалната педагогика

Ако социалната педагогика е наука, то тя е със статус на обособено предметно поле на приложното научно знание. Знае се, че науката е система от дейности (изследване, практика и разсъждения), които възпроизвеждат и организират структурирани, обективни знания под формата на проверими обяснения и прогнози. Някои науки обаче освен знания създават инструментални средства или представят обосновани предписания за различни области от практиката. Предметът на една наука я идентифицира сред другите науки. Той е всяка систематична база знания или предписания за практиката, които са в състояние да доведат една наука до специализирана експертиза, до конкретен и предвидим тип изход на нейните обяснителни схеми и модели. Предметът на науката е съвкупност от знания за нейния обект, но в специфичния ракурс (гледна точка) на неговото разглеждане. Социалната педагогика включва в своята синтагма конструкта „социално“ **Конструктът „социално“** се употребява в социологията, в науките за образование, в някои психологически науки, в законодателството, в политиката, в биологията, в икономиката, в мениджмънта, във философията на организациите. Този конструкт „социално“ изразява изобщо отношения между живите организми и между социалните видове в животинския свят, включително и човешкия, ако е някакъв определен такъв. Има и критика към „социалното“. Това беше направено относително разделено и за първи път от австрийския икономист и философ Фридрих Хайек (1899 – 1992 г.), който е лауреат на Нобелова награда, заедно с Александър Солженицин през 1974 г. Отричането на социалното беше направено през 1957 г. в есето на Хайек „Философия, политически науки и икономика“⁽⁸⁾. В него той твърди, че прекомерната употреба на понятието „социално“ е в ущърб на отговорността на свободните индивиди. Вие изберете дали сте на неговото мнение! Хана Аренд⁹⁾ също смята категорията „социално“ за прекалено обща, неясна и амбивалентна.

В съвременните изкуства за управление „социално“ е контекст и дискурс на **положителна характеристика**, използвана преднамерено и повече като камуфлаж от левите политики в съвременните демокрации. В десните среди „социално“ носи, явно или прикрито, по принцип отрицателни характеристики. Среди, които избягват асоциацията „ляво – дясно“, говорят с фрази, които не използват прозвището „социално“ и не се етикетират с него. Искам да предупредя, че в съвременното общество „социално“ често се отнася до преразпределяне чрез политиката на правителството, която цели да се използват държавни ресурси в обществен интерес – например на социалното осигуряване. Такава политика се отнася до това за решаване на проблемите на социалното изключване на някои, които нямат нужда от това, и до социалното сближаване на тези, които имат нужда. Така, „социално“ контрастира с „частно“ и се прави разлика между публичния и частния сектор или приватизирани

сфери, в които отношенията на собственост определят достъпа до ресурси и внимание. Искам да напомня, че **социалната** сфера също и често контрастира с тази на **физическата природа** и сфера.

Социалното има **регионални и местни измерения**. Много пъти „социално“ е напр. набиране на средства за нещо (за сватба, за организация с нестопанска цел, за милосърдие, за деца, за хора с нужди, за малък екип, който преследва социални цели и е движен от достойни причини). В ежедневиия език „социално“ означава „социална“ препратка за един човек или повече хора към възможността да се грижат за другите, за симпатия и грижа за тяхното благо. Съществуват много други нюанси на „социално“ – например щедрост и любезност, галантност, губещ или губещи в името на другите, учтивост, тактичност и отговорност. В християнството концепцията за „социално“ се възприема в смисъл на светски повод за благочестие и благотворителност. В крайна сметка, „социално“ за хората е това, което се отнася до тяхното взаимодействие и съвместното съжителство независимо дали те са наясно с това, или не и независимо дали това взаимодействие е доброволно, или принудително. Конструктът „социално“ всъщност е с референт за една доста размита концепция, която се позовава на нагласи, ориентации или поведение, които отчитат интересите, намеренията или нуждите на други хора. В ежедневиия език думата „социално“ означава отношението на един човек към друг човек или повече други лица. Това включва възможността за (най-вече) едно или група лица да се грижат за другите и да е/са съпричастно/и с тях. Но това означава също да се помага на другите с отлагане на собствените интереси. Един от многобройните нюанси на „социално“ например може да бъде от рода на следното: „високостоящите“ (високо- и средностойностните в общественото си положение) да бъдат великодушни, приветливи, полезни, учтиви, тактични и отговорни спрямо „нискостоящите“ (неравностойните спрямо стойностните в общественото си положение) и да се стремят към тяхната равнопоставеност (на неравностойностните) и недопускане на дискриминация спрямо тях. Социалното е съвкупността от обществени отношения в дадено общество, която е интегрирана в процеса на съвместна дейност (взаимодействия) на индивидите или групите индивиди в конкретните условия по места и време. Социалното е резултат от съвместната дейност на различни индивиди, проявяваща се в тяхната комуникация, общуване и други форми на взаимодействие. Социално, по-специално, е название на всичко междучовешко, т.е. всичко това, което е свързано със съвместния живот на хората, с различните форми на тяхното взаимодействие, на първо място, това, което се отнася към обществото и общността, това, което има обществен и общностен характер. Основният въпрос е помага ли конструктът „социално“ в дефинирането на предмета на социалната педагогика? Ако педагогиката е социална наука, както твърдят

някои, то се получава, че социалната педагогика е социално в социалното, което си е пълна безсмислица. За да се избяга от този капан, то трябва да се дефинира конструктът социалнопедагогическа дейност, или по-скоро социалнопедагогическа интердейност/интерработа. Той (конструктът) би могъл да има следното определение: социалнопедагогическата дейност/работа е системна и целенасочена форма на субект-субектно взаимодействие, създавано чрез икономически, социални, правни, психологически и педагогически (възпитаващи и обучаващи) механизми за социално възпитание, социална интеграция, повлияване, подпомагане, подкрепа и съдействие за развитието на деца и младежи/девойки (лица) в риск и неравностойно положение, както и с дефицити в социализацията и поведението. От тази гледна точка, социалната педагогика може да се дефинира като наука за общите характеристики на субект-субектното взаимодействие, повлияващо, подпомагащо и съдействащо не само за социалното възпитание, но и за:

- помощ и социалната интеграция на уязвими и маргинални групи, на мигранти и бежанци; развитието на деца, младежи/девойки в риск и неравностойно положение;

- лица и деца с дефицити в социализацията и поведението.

И тук има проблем, защото се получи обяснение чрез изброяване и въвеждане в казуалната структура на социалнопедагогическата реалност. Ако тя се разширява, то ще се разшири и предметът на социалната педагогика. Явно, това не е правилният път. Така се стига до въпроса: каква наука е социалната педагогика? Дали е синтактическа (аксиоматизирана сума на утвърждения), дали е семантична (да отговаря на фактите и моделите на социалнопедагогическите дейности), дали е натуралистична (аморфна компилация на идеи, практики и примери). Ако се отиде към по-събрано (семантично) представяне на предмета на социалната педагогика, то би изглеждало така: социалната педагогика е наука за общите характеристики на социалнопедагогическата работа/дейности с нуждаещи се деца, младежи/девойки (лица) и целеви групи за тяхното повлияване, подпомагане и интеграция в определени контексти и с определени механизми. Извеждането в съдържателен текст на общите характеристики на социалнопедагогическите дейности е продукт на мисленето и разбиранията на този, който ги обяснява. Един кратък поглед върху това съдържание обаче често води до разочарования и неудовлетворение. Някои теми в него нямат място там и са сложени за пълнеж. Що се отнася до позицията, че социалната педагогика е и вид практика, то това е nonsens и така се губи смислоразличителната опозиция наука – практика.

Двете хипотези се основават на липсата на консенсус за това дали има реална приложно-научна област „социална педагогика“, или са налице съмнения за нейната идентичност. Ако идентичността на социалната педагогика

се определя от всяко социалнопедагогическо събитие или събитие в социалната работа, което влиза в обекта ѝ, то се стига до своего рода физикализъм, т.е. прекалено разширяване. По-точна е знаковата идентичност на социалната педагогика, която включва проективна рефлексия, интеграция и манифестиране само на определени (знакови) страни/събития от обекта. Знаковата идентификация е тази, която дава възможност на социалната педагогика да се самоопредели и да се развива.

Една част от учените смятат, че засега са налице само първи опити за знакова идентификация на социалната педагогика. Други представители се съмняват, че някога може да се създаде независима теория на социалнопедагогическата работа. Все пак тук се предлага една примерна структура на изложение/наратив на социалната педагогика:

- специфика на социалната педагогика като приложна наука;
- адресати на социалнопедагогическата работа – деца, лица, групи, общности и институции;
- социални и социалнопедагогически грижи и форми на услуги;
- социалнопедагогически инструменти (механизми);
- социалнопедагогически дейности/работа; цели и перспективи (гледни точки) на социалнопедагогическата и социалната работа;
- профил на компетентностите на социалния педагог;
- реализация на социалния педагог.

Възможностите за реализация се виждат от следния нормативен документ.

Приложение 4 към Заповед № РД01-931/27.12.2010 г. с влезлите в сила промени в НКПД-2011 от 01.08.2016 г.

ИЗВАДКА ОТ СПИСЪК НА ДЛЪЖНОСТИТЕ В НАЦИОНАЛНАТА
КЛАСИФИКАЦИЯ НА ПРОФЕСИИТЕ И ДЛЪЖНОСТИТЕ, 2011 г.
(последна редакция от 01.08.2016 г.)

2635 Специалисти по социална работа и консултиране

- 2635 6001 Експерт, здравно осигуряване
- 2635 6002 Социален работник в социална услуга
- 2635 6003 Социален работник
- 2635 6004 Социален работник за работа с деца
- 2635 6005 Социален работник в отдел „Социална закрила“
- 2635 6006 Социален работник за работа със семейство
- 2635 6007 Специалист, социални дейности
- 2635 6008 Социален работник за работа с лица с девиантно поведение
- 2635 6009 Социален работник за работа с лица с увреждания
- 2635 6010 Специалист в социална услуга
- 2635 6011 Социален работник за работа с лица, извършили престъпления
- 2635 6012 Специалист, социални дейности (община)

2635 6013 Специалист, социални дейности (в социално предприятие)
2635 6014 Специалист, социални дейности (семеино планиране)
2635 6015 Специалист, социално подпомагане и ориентиране (за лица, намиращи се в затвора)
2635 6016 Стажант-специалист, социални дейности
2635 6017 Семеен консултант
2635 6018 Инспектор, пробация
2635 6019 Консултант, деца и младежи
2635 6020 Брачен консултант
2635 6021 Предприемач в социалната работа
2635 6022 Социален педагог

3412 Приложни специалисти по социална работа

34123001 Стажант-сътрудник, социални дейности
34123002 Сътрудник, социална работа
34123003 Сътрудник за социална работа с деца
34123004 Сътрудник за социална работа в отдел „Социална закрила“
34123005 Сътрудник за социална работа със семейство
34123006 Сътрудник, социални дейности
34123007 Сътрудник, социални дейности (лица с аморално поведение)
34123008 Сътрудник, социални дейности за работа с лица с увреждания
34123009 Сътрудник, социални дейности в социална услуга
34123010 Сътрудник, социални дейности (лица, извършили престъпления)
34123011 Сътрудник, социални дейности (община)
34123012 Сътрудник, социални дейности (в социално предприятие)
34123013 Сътрудник, социални дейности (семеино планиране)
34123014 Сътрудник, социално подпомагане и ориентиране (затвор)
34123015 Сътрудник, работа със зависимости
34123016 Домашен майстор

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Roessler, W., Sozialpädagogik. Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bd. 9. Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1995.
2. Цит по: Cannan, C., Berry, L. & Lyons, K. (1992). Social Work and Europe. London: Macmillan.
3. Lindner, Gustav Adolf: Encyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde. 4. Auflage. Wien und Leipzig, 1891.
4. Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Wigfall, V. & Simon, A. (2006). Working with Children in Care – European Perspectives. Maidenhead: Open University Press.

5. Педагогическа енциклопедия, Москва, 1968.
6. Социальная педагогика“. Конспект лекции, Издательство „Феникс“, 2014.
7. М. М. Плоткин, Социальное воспитание школьников, 2003.
8. Friedrich Hayek, Essais de philosophie, de science politique et d'économie, 1957.
9. Arendt, H., 2002, Les origines du totalitarisme, Gallimard, Paris.

SOCIAL PEDAGOGY BETWEEN CHAOS AND SYSTEM

Abstract. The article examines part of the history of the social pedagogy and its difference from social work. Shown are opportunities on the status of the social pedagogy.

✉ **Prof. Dr. Plamen Radev**
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: eduman@abv.bg